

Ryszard Szalowski

DYNAMIKA I ROZMIARY PRZESTĘPCZOŚCI
PRZECIWKO BEZPIECZEŃSTWU PRACY W POLSCE
W LATACH 1970—1980

Bezpieczeństwo pracy jest dobrem, które powinno podlegać szczególnej ochronie prawnej, nieprzestrzeganie bowiem zasad i przepisów bhp godzi wprost w najcenniejsze wartości, tj. życie i zdrowie ludzi. Przypadki naruszenia bezpieczeństwa pracy są bardzo częste. Jest to fakt powszechnie znany, stanowiący jeden z symptomów ogólnie niskiej dyscypliny społecznej.

Zachowanie człowieka było i jest podstawowym ogniwem w etiologii wypadków. Do rzadkości należą zdarzenia wywołane sytuacjami awaryjnymi, nie spowodowane przez pracowników zakładu, tj. inaczej takie, którym nie można byłoby zapobiec, gdyby proces pracy był organizowany i wykonywany z właściwą starannością¹.

Pojęcie „przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu pracy” nie jest znane polskiemu ustawodawstwu karnemu. Nasz kodeks karny² posługuje się w tytule rozdz. XXVII terminem „przestępstwa przeciwko prawom pracownika”. Wśród nich w art. 191 opisano typ rodzajowy przestępstwa godzącego w bezpieczeństwo pracy.

W art. 191 k.k. ustawodawca penalizuje zachowania osób odpowiedzialnych w zakładzie pracy za bezpieczeństwo i higienę pracy, które nie dopełniły swych obowiązków i przez to naraziły pracownika na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia.

¹ Por. w szczególności: X. Gliszczyńska, *Udział człowieka w powstawaniu wypadków przy pracy*, Warszawa 1970, s. 10 oraz R. Szalowski, *Z problematyki etiologii śmiertelnych wypadków przy pracy w budownictwie*, „Zeszyty Naukowe UE” 1979, S. I, z. 62, s. 156 i wymienione tam piśmiennictwo oraz s. 168—172.

² Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz. U. nr 13, poz. 94, zm. Dz. U. 1974, nr 27, poz. 157).

Ponadto niektóre przepisy rozdz. XXI, precyzujące znamiona przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, chronią również wymienione dobra przed ich nieumyślnym unicestwieniem lub uszczupleniem w środowisku pracy. I tak, przewiduje się na zasadach ogólnych odpowiedzialność za nieumyślne spowodowanie śmierci (art. 152 k.k.), nieumyślne uszkodzenie ciała (art. art. 155 § 2 i 156 § 3 k.k.), o ile skutki wymienionych przestępstw były wynikiem wypadku przy pracy, oraz narażenie na niebezpieczeństwo o cechach analogicznych jak opisano to w art. 191 k.k. (art. 160 k.k.)³.

Celowe jest poprzeczenie prezentacji danych o przestępstwach przeciwko bhp, w opisanym wyżej znaczeniu, omówieniem ogólnych informacji o wypadkach przy pracy⁴.

Zagrożenie bezpieczeństwa pracy w Polsce w latach siedemdziesiątych mierzone dynamiką wypadków⁵ najpierw systematycznie wzrastało (do 1973 r.), by w latach następnych ulec pewnej regresji i zmniejszyć się w 1980 r. o 28,8% w porównaniu ze stanem w 1973 r. (por. tab. 1). Sygnalizowany znaczny spadek wystarczył jedynie dla zniwelowania uprzedniego poważnego wzrostu. W ten sposób liczba wypadków w 1980 r. pozostawała na poziomie sytuacji z roku 1970.

W latach siedemdziesiątych mocno zarysowała się tendencja do ukrywania wypadków przy pracy przez kierownictwa zakładów pracy. Zagadnienie to jest przedmiotem odrębnego opracowania⁶. W tym miejscu pragnę jedynie podkreślić, że najtrudniejsze do ukrycia są, oczy-

³ Nie jest zadaniem niniejszej publikacji analiza znamion wymienionych typów rodzajowych przestępstw. Szczególnie ukierunkowanemu na ochronę bezpieczeństwa pracy przepisowi art. 191 k.k. poświęcono w polskim piśmiennictwie, zwłaszcza na początku lat siedemdziesiątych, wiele uwagi. Por. np. W. Radecki, *Odpowiedzialność karna za naruszenie bezpieczeństwa i higieny pracy*, Warszawa—Wrocław 1975, a także S. Lelental, M. Seweryński, *Karno-prawna ochrona praw pracownika*, „Państwo i Prawo” 1970, nr 2; R. Szarek, *Odpowiedzialność karna za przestępstwa przeciwko bhp*, „Nowe Prawo” 1971, nr 4 oraz K. Żmudziński, *Ochrona praw pracowniczych w kodeksie karnym*, „Nowe Prawo” 1973, nr 1.

⁴ Powoływane niżej dane statystyczne o wypadkach przy pracy w postaci liczb bezwzględnych zaczerpnięte zostały z opracowań GUS. Interpretacja danych i dodatkowe obliczenia pochodzą od autora niniejszego opracowania.

⁵ Jednostkę sprawozdawczości statystycznej z wypadków przy pracy stanowi osoba poszkodowana. Dane statystyczne o wypadkach dotyczą zatem osób poszkodowanych, a nie wydarzeń. Jednak liczba wypadków jest zbliżona do liczby poszkodowanych, bowiem wypadki zbiorowe (obrażenia w wyniku jednego zdarzenia odnoszą co najmniej dwie osoby) stanowią tylko około 0,5% ogółu rejestrowanych wypadków.

⁶ Por. R. Szałowski, *Raport o wypadkach przy pracy w latach 1974—1976 w trzynastu resortach gospodarki narodowej*, [Badania empiryczne Instytutu Problematyki Przestępczości], Warszawa 1979, s. 5—12.

Tabela 1

Poszkodowani w wypadkach przy pracy w latach 1970—1980

Rok	Poszkodowani ogółem		Ofiary wypadków śmiertelnych		Poszkodowani w wypadkach powodujących niezdolność do pracy na okres dłuższy niż 28 dni	
	‰		‰		‰	
	l. bezwzgl.	(1970= =100‰)	l. bezwzgl.	(1970= =100‰)	l. bezwzgl.	(1970= =100‰)
1970	191 860	100,0	1 282	100,0	56 882	100,0
1971	217 759	113,5	1 393	108,7	64 704	113,8
1972	264 472	137,8	1 374	107,2	72 141	126,8
1973	270 219	140,8	1 340	104,5	72 324	127,1
1974	251 867	131,3	1 378	107,5	72 517	127,5
1975	226 100	117,8	1 307	102,0	69 565	122,3
1976*	216 964	113,1	1 446	112,8	69 534	122,2
1977	204 136	106,4	1 418	110,6	66 591	117,1
1978	196 326	102,3	1 408	109,8	65 743	115,6
1979	194 806	101,5	1 463	114,1	66 102	116,2
1980	192 263	100,2	1 496	116,7	66 798	117,4

* Od 1976 r. GUS nie rejestruje wypadków, które spowodowały niezdolność poszkodowanego do wykonywania pracy na okres od 1 do 3 dni.

Źródło: Opracowano na podstawie materiałów statystycznych udostępnionych przez GUS.

wistych względów, wypadki śmiertelne, a także ciężkie⁷. Dlatego właśnie dynamika wypadków śmiertelnych i ciężkich trafniej ilustruje stan bezpieczeństwa pracy niż dane ogólne o wszystkich wypadkach, bez względu na rodzaj skutku.

Dynamika wypadków śmiertelnych oscylowała na przestrzeni lat siedemdziesiątych w granicach ok. 1300—1500 zdarzeń rocznie z tendencją do wzrostu, wyraźnie widoczną zwłaszcza w latach 1976—1980. Globalnie zanotowano w 1980 r. aż o 16,7% wypadków śmiertelnych więcej niż w 1970 r.

Podobnie kształtuje się sytuacja w zakresie wypadków ciężkich. Ich liczba w latach 1970—1974 systematycznie rosła — z 56 882 do 72 517, co oznacza przyrost rzędu 27,5%. Z kolei późniejsze lata przyniosły względną stabilizację liczby wypadków ciężkich na poziomie 66—69 tys. W 1980 r. było ich 66 798, tj. o 17,4% więcej niż w 1970 r.

⁷ Tzn. powodujące niezdolność poszkodowanego do wykonywania pracy na okres ponad 28 dni.

Przepis art. 228 § 1 k.p.⁸ zobowiązuje zakład pracy do niezwłocznego powiadomienia prokuratora o każdym wypadku śmiertelnym, zbiorowym i ciężkim⁹, niezależnie od tego, czy zachodzi podejrzenie, że zdarzył się on w wyniku przestępstwa.

Biorąc pod uwagę liczebność wypadków śmiertelnych i ciężkich¹⁰, w 1970 r. powinno wpłynąć do prokuratur terenowych ok. 58 tys. informacji, w 1974 r. prawie 74 tys., a w 1980 r. ponad 68 tys. powiadomień o wypadkach śmiertelnych i ciężkich. Nie wiadomo, o ilu wypadkach prokuratura faktycznie została powiadomiona, gdyż wpływ takich zaawizowań pozostaje poza zakresem ewidencji statystycznej.

Na tle ogólnych uwag o dynamice wypadków przy pracy można przystąpić do analizy zagrożenia przestępczością przeciwko bezpieczeństwu pracy w latach 1970—1980. Podstawowym źródłem informacji o dynamice przestępczości w skali kraju jest statystyka milicyjno-prokuratorska¹¹. Oficjalnie publikowana jej wersja nie zawiera odpowiedzi na pytania dotyczące przestępstw przeciwko bezpieczeństwu pracy.

W latach siedemdziesiątych zaniechano publikowania w statystyce milicyjno-prokuratorskiej danych na temat postępowań przygotowawczych i przestępstw stwierdzonych w sprawach o wypadki przy pracy. Zapewne jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest fakt, iż rejestrowana przestępczość przeciwko bhp stanowi nikły odsetek ogółu przestępstw, ale argument taki nie przekonuje, gdyż społeczne znaczenie bezpieczeństwa pracy jest tak poważne, iż publikowanie danych dotyczących omawianego tematu należy uznać za konieczne¹².

Wobec braku publikacji statystycznych na temat przestępczości przeciwko bezpieczeństwu pracy, na potrzeby niniejszego opracowania wykorzystane zostały informacje udostępnione przez Wydział Statystyki

⁸ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. (Dz. U. nr 24, poz. 141).

⁹ Przed wejściem w życie kodeksu pracy analogicznie obowiązek ten regulowała w art. 33 ust. 1 ustawa z dnia 30 czerwca 1965 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz. U. nr 13, poz. 91).

¹⁰ Wypadki zbiorowe nie mogą być przedmiotem uwagi, gdyż informacje statystyczne dotyczą liczby poszkodowanych. Każda osoba, która uległa wypadkowi zbiorowemu została zatem odnotowana w kategorii odpowiedniej ze względu na skutek wypadku.

¹¹ Bliższą charakterystykę obu źródeł statystycznych prezentują: B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 1979, s. 30—34 oraz *Kryminologia*, red. W. Świda, Warszawa 1977, s. 65—73.

¹² Począwszy od 1972 r. zaniechano publikowania w rocznikach GUS danych statystycznych o wypadkach przy pracy. Wobec odstąpienia od zasady blokowania dostępu społeczeństwu do informacji na temat naruszania bezpieczeństwa pracy wznowienie publikowania odpowiednich danych przez statystykę milicyjno-prokuratorską wydaje się również uzasadnione.

w Prokuraturze Generalnej, a odtworzone na podstawie posiadanych przez tę jednostkę tabulogramów.

Omówione zostaną informacje: o śledztwach i dochodzeniach wszczynanych w sprawach o wypadki przy pracy, postępowaniach przygotowawczych zakończonych w tej kategorii spraw, o przestępstwach stwierdzonych w wyniku ich przeprowadzenia oraz o sposobach zakończenia postępowań przygotowawczych.

Już pierwsze spojrzenie na dane statystyczne zawarte w tab. 4 przynosi zaskakujące rezultaty. Z danych tam przytoczonych wynika (por. s. 85), że w badanym okresie liczba przestępstw skierowanych przeciwko bezpieczeństwu pracy zmniejszała się. Ustalenie takie budzi ambiwalentne odczucie. Jednocześnie bowiem ze znaczną regresją liczby przestępstw występowała progresja, stagnacja lub niewielki spadek liczby poważnych wypadków. Rozbieżności tej wypadnie poświęcić więcej miejsca w dalszej części rozważań.

Liczba dochodzeń i śledztw wszczynanych w sprawach o wypadki przy pracy uległa w latach 1970—1980 bardzo znacznej redukcji (tab. 2). Jeżeli w 1970 r. wszczęto ich jeszcze ponad 6 tys., to w 1980 r. już tylko

Tabela 2

Dochodzenia i śledztwa w sprawach o wypadki przy pracy
wszczęte w latach 1970—1980

Rok	Dochodzenia i śledztwa		
	l. bezwzgl.	% (1970=100%)	% ogólnej liczby wszczę- tych postępowań przygotowawczych
1970	6223	100,0	1,3
1971	5101	82,0	1,1
1972	3806	61,2	1,0
1973	2504	40,2	0,8
1974	1942	31,2	0,7
1975	1668	26,8	0,6
1976	1117	17,9	0,4
1977	956	15,4	0,3
1978	900	14,5	0,3
1979	912	14,6	0,3
1980	784	12,6	0,3

* Dla ustalenia, czy zostało popełnione przestępstwo określone w art. 152, 155 § 2, 156 § 3, 160, 191 k.k.

Źródło: Opracowano na podstawie tabulogramów udostępnionych przez Prokuraturę Generalną.

784, co oznacza spadek prawie ośmiokrotny! Tendencja regresji występowała w całym badanym okresie. W każdym kolejnym roku (poza 1979 r.) liczba wszczętych postępowań przygotowawczych była niższa w stosunku do poprzedniego. Podobnie zmniejszał się (od 1,3% do 0,3%) udział spraw o wypadki przy pracy wśród ogółu wszczętych śledztw i dochodzeń.

Dynamika zakończonych postępowań przygotowawczych również wykazywała tendencję do spadku i na przestrzeni badanego okresu ich liczba zmniejszyła się z 5720 do 1101, tj. 5,2-krotnie (por. tab. 3).

Tabela 3

Dochodzenia i śledztwa w sprawach o wypadki przy pracy*
zakończone w latach 1970—1980

Rok	Dochodzenia i śledztwa		
	l. bezwzgl.	% (1970=100%)	% ogólnej liczby zakończonych postępowań przygotowawczych
1970	5720	100,0	1,3
1971	4665	81,6	1,0
1972	3714	64,9	0,9
1973	2811	49,1	0,8
1974	2332	40,8	0,8
1975	2065	36,1	0,7
1976	1581	27,6	0,6
1977	1374	24,0	0,5
1978	1300	22,7	0,5
1979	1275	22,3	0,5
1980	1101	19,2	0,4

* Prowadzone w celu ustalenia, czy zostało popełnione przestępstwo określone w art. art. 152, 155 § 2, 156 § 3, 160, 191 k.k.

Źródło: Jak w tab. 2.

Jednak podstawowe znaczenie dla podjętego tematu mają informacje o liczbie przestępstw stwierdzonych w zakończonych postępowaniach przygotowawczych (por. tab. 4). Okazuje się, że zbiorowość ta zmniejszyła się z 1476 w 1970 r. do 595 w 1980 r., a więc 2,5 raza. Równie istotne jest, że był to spadek systematyczny, tylko w 1974 r. liczba przestępstw stwierdzonych była nieco wyższa niż w 1973 r., a przeciętnie rokrocznie zmniejszała się o 8,4% w stosunku do poprzedniego.

Szczegółowe informacje o sposobie zakończenia postępowań przygotowawczych zawiera tab. 5.

Z danych zamieszczonych w tab. 5 wynika, że w razie stwierdzenia

Tabela 4

Przestępstwa stwierdzone* w toku zakończonych dochodzeń
i śledztw w sprawach o wypadki przy pracy

Rok	Przestępstwa		
	l. bezwzgl.	% (1970=100%)	% ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych
1970	1476	100,0	0,3
1971	1370	92,8	0,3
1972	1248	84,5	0,3
1973	1128	76,4	0,3
1974	1207	81,8	0,3
1975	1024	69,4	0,3
1976	797	54,0	0,2
1977	752	50,9	0,2
1978	713	48,3	0,2
1979	700	47,4	0,2
1980	595	40,3	0,2

* O znamionach określonych w art. art. 152, 155 § 2, 156 § 3, 160, 191 k.k.

Źródło: Jak w tab. 2.

popelnienia przestępstwa, od 1972 r. najczęściej stosuje się warunkowe umorzenie postępowania karnego. W 1980 r. zakończono w ten sposób 55,1% postępowań, w toku których stwierdzono popelnienie przestępstwa.

Powróćmy obecnie do sygnalizowanej uprzednio rozbieżności w dynamice przestępstw przeciwko bhp oraz śmiertelnych i ciężkich wypadków przy pracy. Jest ona szczególnie widoczna po porównaniu tendencji rozwojowej obu kategorii statystycznych.

Równanie linii prostej obliczone dla badanych 11 okresów przyjmuje w odniesieniu do przestępstw przeciwko bezpieczeństwu pracy postać:

$$Ps = -90,6 \cdot t + 1544,1$$

Oznacza to, że wartość teoretyczna przestępstw stwierdzonych była niższa w każdym następnym roku o 90,6. Względne tempo spadku wynosiło zatem aż 9,1% średniej wartości empirycznej zjawiska w poszczególnych latach.

To samo równanie ilustruje tendencję rozwojową wypadków śmiertelnych i ciężkich dla tych samych 11 okresów:

$$Wśc = 211 \cdot t + 67\ 661,8$$

Wartość teoretyczna wypadków była zatem w kolejnych latach wyższa o 211, z czego wynika, że względne tempo wzrostu liczby wypadków wynosiło 0,3% ich średniej wartości empirycznej dla wszystkich badanych okresów.

Tabela 5

Postępowania przygotowawcze w sprawach o wypadki przy pracy
wg sposobu zakończenia

Rok	Postępowania umorzone											
	z powodu:											
	Postępowania zakończone aktem oskarżenia		warunkowo		zaistnienie przyczyn wyłączaających sciganie		braku dowodów winy		niewykrycia sprawcy		niestwierdzenia znamion przestępstwa, ustalenia znikomego społecznego niebezpieczeństwa czynu lub załatwienie w inny sposób	
	l. bezwzgl.	%	l. bezwzgl.	%	l. bezwzgl.	%	l. bezwzgl.	%	l. bezwzgl.	%	l. bezwzgl.	%
1970	744	13,0	435	7,6	124	2,2	159	2,8	53	0,9	4205	73,5
1971	614	13,2	504	10,8	54	1,2	133	2,9	59	1,3	3301	70,8
1972	437	11,8	640	17,2	33	0,9	77	2,1	31	0,8	2496	67,2
1973	347	12,3	674	24,0	16	0,6	35	1,2	13	0,5	1726	61,4
1974	471	20,2	489	21,0	147	6,3	28	1,2	11	0,5	1186	50,9
1975	394	19,1	491	23,8	28	1,4	26	1,3	16	0,8	1110	53,7
1976	321	20,3	405	25,6	7	0,4	22	1,4	4	0,3	822	52,0
1977	237	17,2	308	22,4	190	13,8	8	0,6	3	0,2	628	45,7
1978	285	22,0	375	28,8	29	2,2	11	0,9	11	0,8	589	45,3
1979	302	23,7	367	28,8	6	0,5	17	1,3	8	0,6	575	45,1
1980	246	22,3	328	29,8	6	0,5	11	1,0	4	0,4	506	46,0

Źródło: Jak w tab. 2.

Z powyższych porównań oraz danych zamieszczonych w tab. 1 i 4 wynika, że w badanym okresie zagrożenie przestępczością przeciwko bhp zmniejszyło się o 250%, a jednocześnie liczba wypadków śmiertelnych i ciężkich była w roku 1980 wyższa o około 17% niż w 1970 r. O ile spośród masy wypadków śmiertelnych i ciężkich w 1970 r., około 2,5% zaistniało, według ustaleń organów ścigania, w wyniku popełnienia przestępstw określonych w art. 191, 152, 155 § 2, 156 § 3, 160 i 191 k.k., to w 1975 r. było ich tylko 1,4%, a w 1980 r. — zaledwie 0,9%.

Rozmiary rzeczywistego zagrożenia przestępczością przeciwko bhp są większe niż sygnalizują to dane statystyczne, bowiem część przestępstw nie jest ujawniana i wchodzi w zakres tzw. ciemnej liczby przestępczości. Należy sądzić, iż powyższy statystyczny obraz zjawisk ukształtowany został w wyniku istotnego wzrostu ciemnej liczby przestępstw przeciwko bezpieczeństwu pracy, przy czym można wyodrębnić kilka jej obszarów¹³.

Do pierwszego obszaru zaliczymy przestępstwa narażenia pracownika na bezpośrednie niebezpieczeństwo co najmniej ciężkiego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia w sytuacji, gdy nie odniósł on żadnych obrażeń. W praktyce organów ścigania niemal wszystkie tego typu przestępstwa wchodzi w zakres ciemnej liczby. Autorowi niniejszego opracowania nie jest znany fakt pociągnięcia do odpowiedzialności sprawcy przestępstwa w opisanej wyżej sytuacji na podstawie art. 160 lub 191 k.k. Podobnie stwierdził W. Radecki po przeprowadzeniu badań, że „nie ma [...] w praktyce odpowiedzialności karnej za samo narażenie na niebezpieczeństwo”¹⁴, tzn. jeśli wypadek nie spowodował uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia lub śmierci pracownika.

Drugi obszar ciemnej liczby stanowią przestępstwa, w wyniku popełnienia których doszło do wypadków przy pracy, ale organy ścigania nie dowiedziały się o tych wypadkach, a zatem i o przestępstwach. Niezłożenie informacji organom ścigania może wynikać z faktu iż wypadek w ogóle zatajono i nie prowadzono dochodzenia powypadkowego albo bezpodstawnie odmówiono uznania zdarzenia za wypadek przy pracy. Występują również przypadki zaniechania powiadomienia prokuratora przez zakład pracy, zwłaszcza o wypadkach ciężkich, w sytuacji, gdy zespół powypadkowy przeprowadził dochodzenie i uznał zdarzenie za wypadek przy pracy¹⁵. Brak wiedzy prokuratora o wypad-

¹³ Na temat obszarów tzw. ciemnej liczby przestępstw por. Hołyst, *op. cit.*, s. 38 i cytowane tam piśmiennictwo.

¹⁴ Radecki, *op. cit.*, s. 61.

¹⁵ Obszerniej na ten temat por.: R. Szatowski, *Kryminalistyczna ocena postępowania w sprawach o wypadki przy pracy*, Warszawa 1982, s. 77–85.

ku innym niż śmiertelny, ciężki lub zbiorowy oraz o przestępstwie, w wyniku którego mógł zaistnieć, ma także swoje źródło w regulacji prawnej. Artykuł 228 § 2 k.p. nie zobowiązuje bowiem do informowania prokuratora o takich wypadkach. Zjawisku temu towarzyszy tolerowana w prokuraturze praktyka nieskładania przez kierowników zakładów pracy żadnych informacji o przestępstwach przeciwko bhp w trybie art. 256 § 2 k.p.k.¹⁶ Wielkość „ciemnej liczby” przestępstw omawianego rodzaju jest ściśle uzależniona od poziomu ujawnialności wypadków. Ponieważ fakty ukrywania wypadków są — jak już wspomniano — częste, a do prokuratur praktycznie nie docierają informacje o wypadkach, które spowodowały skutki łżejsze niż co najmniej 29-dniowa niezdolność pokrzywdzonego do wykonywania pracy, stąd można mniemać, że przestępstwa zaliczane do drugiego obszaru „ciemnej liczby” mają charakter masowy.

Trzecią grupę stanowią przestępstwa, których nie wykryto (nie ujawniono), mimo że organy ścigania posiadały informację o wypadku przy pracy uzyskaną w trybie art. 228 § 1 k.p. lub z innego źródła, ale w wyniku błędów w ustaleniu przyczyn wypadku lub ich interpretacji nie dopatrzyły się cech przestępstwa w zachowaniu osób, które spowodowały wypadek i na tej podstawie podjęte zostało postanowienie o umorzeniu postępowania z braku cech przestępstwa. Z danych przedstawionych w tab. 5 wynika, że w drugiej połowie lat siedemdziesiątych umorzono z powodu niestwierdzenia znamion przestępstwa prawie co drugie zakończone postępowanie przygotowawcze, a w pierwszej części tego okresu — prawie dwa z każdych trzech zakończonych śledztw czy dochodzeń. Badania postępowań przygotowawczych w sprawach o śmiertelne wypadki przy pracy w budownictwie (materiał ogólnopolski z lat 1973—1975) wykazały, że w 60,7% spraw postanowienia o umorzeniu postępowania były wydane przedwcześnie (tj. bez dogłębnego ustalenia przyczyn wypadku) lub nawet niezasadnie¹⁷.

Czwarty obszar „ciemnej liczby” przestępstw przeciwko bhp obejmuje znane organom ścigania czyny przestępne, których sprawcy nie zostali wykryci lub nie zgromadzono dowodów ich winy. Nie wykrycie sprawcy stosunkowo rzadko stanowi podstawę umorzenia postępowania w sprawach o wypadki przy pracy. W latach 1970—1980 umarzano z tego powodu od 0,2 do 1,3% ogółu zakończonych postępowań przygotowawczych tej kategorii (por. tab. 5). Z kolei z braku dowodów winy, umorzonych zostało od 0,6 do 2,9% śledztw i dochodzeń.

Wreszcie piąta grupa to przestępstwa, których sprawcy są wprow-

¹⁶ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz. U. nr 13, poz. 96).

¹⁷ Szałowski, *Kryminalistyczna...*, s. 125—126.

dzie znani organom milicji czy prokuratury, ale jednocześnie występują przesłanki wyłączające ściganie. Jednak i ta kategoria nie jest liczna. W jej zakres wchodziło od 0,3 do około 6% (w latach amnestyjnych) ogółu spraw (por. tab. 5).

Wynikająca z analizy danych statystycznych sugestia, iż przestępczość przeciwko bezpieczeństwu pracy intensywnie zmniejszała się i przybrała znikome rozmiary jest nazbyt optymistyczna i nie odpowiada rzeczywistości. Informacje statystyczne nie obejmują bowiem tej części przestępczości, którą zaliczamy do ciemnej liczby, a ukryta przestępczość przeciwko bhp istotnie wzrosła w latach siedemdziesiątych. Świadczy o tym przede wszystkim nasilająca się rozbieżność w dynamice ciężkich i śmiertelnych wypadków oraz przestępstw stwierdzonych. Normalną konsekwencją nasilenia się wypadkowości przy pracy powinien być wzrost liczby przestępstw przeciwko bhp, a nie jej spadek, zwłaszcza że nie chodzi o jednorazową, spowodowaną koniunkturalnymi względami rozbieżność, ale o tendencję utrwaloną na przestrzeni całej dekady.

Wśród przyczyn wysokiego poziomu ciemnej liczby przestępstw przeciwko bezpieczeństwu pracy można wskazać na:

- 1) Dużą liczbę ukrywanych wypadków;
- 2) Wadliwą regulację prawną oraz nieprawidłową praktykę informowania prokuratora o wypadkach i związanych z nimi przestępstwach;
- 3) Osłabienie, wbrew intencjom ustawodawcy, funkcji ścigania, co wyraża się w:
 - a) zmniejszeniu jego skuteczności (wykrywanie mniejszej liczby przestępstw),
 - b) ogólnie niższym poziomie aktywności organów ścigania w tej kategorii spraw (por. liczbę wszczętych dochodzeń i śledztw) oraz,
 - c) ścisłym uzależnieniu wyników postępowania przygotowawczego od rezultatów zakładowego dochodzenia powypadkowego¹⁸ prowadzonego od 1975 r. pod kierunkiem osób odpowiedzialnych za bhp i przez to zainteresowanych w zatajeniu wszelkich swoich zaniedbań, które doprowadziły do wypadku¹⁹.

Katedra Postępowania Karnego
i Kryminalistyki
Zakład Kryminalistyki

¹⁸ Zależność ta została omówiona szerzej w pracy: Szałowski, *Kryminalistyczna...*, s. 144—145.

¹⁹ Por. § 5 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 5 grudnia 1974 r. w sprawie ustalania okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy (Dz. U. nr 47, poz. 287) oraz art. 234 k.p. Na temat wniosków i propozycji, których realizacja ułatwiłaby intensy-

Ryszard Szałowski

LA DYNAMIQUE ET LES DIMENSIONS DE LA CRIMINALITÉ
CONTRE LA SÉCURITÉ DU TRAVAIL EN POLOGNE DANS
LES ANNÉES 1970—1980

En Pologne, les infractions contre la sécurité du travail ne constituent pas le problème de criminologie sérieux. Leur participation dans la structure des infractions constatées dans les années soixante-dix n'atteignait que 0,3—0,2%. Cependant il y a deux raisons pour aborder ce sujet.

1° — A cette époque-là on a cessé de publier des informations sur la catégorie des infractions mentionnée ci-dessus. Il est donc nécessaire de combler la lacune existante (les informations statistiques ont été reconstituées à la base des matériaux de source mis à la portée de l'auteur par le Procureur Général).

2° — Un nombre considérable des cas mortels et graves pendant le travail n'est pas proportionnel au niveau exceptionnellement bas des infractions constatées dirigées contre la sécurité du travail.

La divergence mentionnée a été soumise à l'analyse, la méthode de la tendance évolutionnaire y étant appliquée. A la lumière des résultats, on voit que les dimensions de la menace réelle de la criminalité contre la sécurité du travail sont considérablement plus grandes que celles signalées par les données statistiques. Un grand nombre des infractions de cette catégorie n'est pas révélé.

Dans la partie finale de sa publication, l'auteur présente les étendues du nombre obscur et réfléchit sur les causes de son niveau élevé.

fikację ścigania sprawców przestępstw przeciwko bhp, a przez to przyczyniłaby się do ograniczenia ich ciemnej liczby, por. Szałowski, *Kryminalistyczna...*, s. 161—169.